

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

המחלקה לפיקוח תקציבי

מסגרות האשראי למשקי הבית והעמדת "אוברדרפט" ללא מסגרת

מוגש לוועדת המשנה לשרותי בנקאות למשקי
בית ולעסקים קטנים ובינוניים
בוועדת הכלכלה

כ"ה בטבת תש"ע

11 בינואר 2010

כתיבה: יעקב צ'רטוף, כלכלן

אישור: עמי צדיק, מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 64 08 240 / 1

פקס: 02 - 64 96 103

www.knesset.gov.il/mmm

מסמך זה הוכן לבקשת ועדת המשנה לשרותי בנקאות למשקי בית ולעסקים קטנים ובינוניים בוועדת הכלכלה, בראשות חה"כ דני דנון, לקראת דיון ביום 12 בינואר 2010 בנושא **מסגרות האשראי למשקי הבית והעמדת "אוברדרפט" ללא מסגרת.**

1. נתונים על מסגרות אשראי

בחודש פברואר 2005 פרסם המפקח על הבנקים הוראה חדשה בנושא **ניהול מסגרות האשראי בחשבונות עובר ושב** (הוראה 325). המטרה העיקרית של ההוראה הינה צמצום התופעה של ניהול חשבונות עו"ש תוך חריגה ממסגרת אשראי מאושרת. בהוראה נקבע כי על הבנקים להחתים כל לקוח על מסגרת אשראי בחשבון העו"ש, שממנה לא יוכל לחרוג. לאחר החתמת הלקוח על מסגרת האשראי לא יאפשר הבנק חריגה ממסגרת זו למעט מקרים יוצא דופן, כמפורט להלן.

תהליך ההיערכות ליישום ההוראה נמשך זמן רב. המועד המקורי לכניסת ההוראה לתוקף היה חודש דצמבר 2005. בפועל, יישום ההוראה נדחה כמה פעמים והיא נכנסה לתוקף ב-1 ביולי 2007. במסגרת היערכות, הגדילו הבנקים את מסגרות האשראי והתאימו אותן לצרכי הלקוחות וליכולות החזר שלהם.

בהוראה 325 על הסדרת מסגרות האשראי ישנם שני יוצאים מהכלל:

אשראי נוסף בהסכמה: הלקוח מבקש לכבד הוצאה מחשבון העו"ש המהווה חריגה ממסגרת האשראי, והבנק נענה לבקשתו (סעיף 4א). כמו כן, הבנק רשאי להעמיד מסגרת אשראי נוספת באופן חד-צדדי ללקוח בעל הסכמ מסגרת אשראי, ובלבד שיידע את הלקוח (סעיף 4ב). מסגרת חד צדדית כזו לא תחויב בעמלה, ושיעורי הריבית עליה לא יעלו על אלה שנקבעו עבור מסגרת האשראי הקבועה של הלקוח. יש לציין כי האשראי הנוסף בהסכמה נכלל במסגרת האשראי כפי שמפורטת בלוח 1 להלן.

אשראי נוסף לא בהסכמה: בחשבונות בהם יש חריגה ממסגרת האשראי בגין חוסר יכולת של הבנק למנוע את החריגה (כגון חיוב כרטיסי אשראי), יוכל הבנק לגבות **ריבית חריגה ועמלות טיפול** מיוחדות רק בחשבונות שישווגו על-ידי הבנק כחוב בעייתי בפיגור (סעיף 4ג). כמו כן, על הבנק להודיע ללקוח שעליו לפעול באופן מיידי לביטול החריגה במסגרת האשראי (סעיף 4ד).

בלוח 1 להלן מוצגים נתונים על מסגרות האשראי בחשבונות עו"ש וניצולן, ויתרת האשראי לציבור בשבעת הבנקים הגדולים.

לוח 1 - נתוני אשראי בשבעת הבנקים הגדולים (ממוצע חודשי, במיליארדי ש"ח)¹

חודש	האשראי בחשבונות עו"ש	אשראי לזמן קצוב	סך האשראי לציבור	סך המסגרת המאושרת	האשראי שנוצל במסגרת	סך האשראי בחריגה	שיעור חריגה מסך המסגרת
דצמבר 2005	38.6	150.3	188.9	55.1	27.1	12.1	21.9%
יוני 2006	37.6	161.3	198.9	65.6	29.5	8.7	13.3%
דצמבר 2008	39.7	259.4	299.1	82.8	34.6	4.6	5.5%
נובמבר 2009	34.2	275.6	309.9	72.9	35.6	4.1	5.6%
שינוי	-4.4	125.3	121.0	17.8	8.5	-8.0	-16.3%
שינוי ב-%	-11.2%	83.4%	64.1%	32.3%	31.6%	-65.8%	

¹ תניא קוריאט, אגף הפיקוח על הבנקים, בנק ישראל, דואל, 7 בינואר 2010.

מהנתונים לעיל עולה כי סך האשראי החריג ירד מרמה של כ-12 מיליארד ש"ח בדצמבר 2005, לרמה של כ-4 **מיליארד ש"ח** בסוף חודש נובמבר 2009 – ירידה חדה בשיעור של כ-66%. שיעור החריגה עמד בדצמבר 2005 על כ-22% מסך המסגרת המאושרת, לעומת 5.6% בחודש נובמבר 2009 – ירידה של 16.3% נקודות אחוז.

כמו כן, בחודש דצמבר 2005 לפני כניסת ההוראה לתוקף, החריגות מהמסגרת היוו כ-45% מניצול האשראי בפועל בחשבונות עו"ש, לעומת כ-12% בחודש נובמבר 2009.

בעקבות ההוראה חלה קפיצת מדרגה בסך מסגרות האשראי שהעמידו הבנקים ללקוחותיהם (יש לציין כי רק חלק ממסגרות אלו אכן מנוצל): בשנים 2005 ו-2006 חל גידול של 11% ו-32% בהתאמה בסך מסגרות האשראי, לעומת גידול ממוצע בשיעור של כ-5% בשנים 2000 עד 2004.² סך מסגרות האשראי הגיע לשיא של כ-86 מיליארד ש"ח בחודש יולי 2008, ולאחר מכן חלה ירידה הדרגתית עד לכ-72.9 מיליארד ש"ח בחודש נובמבר 2009 - ירידה בשיעור של כ-18% אותה ניתן לייחס בעיקר למיתון הכלכלי.

בדיקת הנתונים החודשיים של האשראי החריג מעלה כי החל מחודש פברואר 2007 ועד כה נשמרת רמה של כ-4 מיליארד ש"ח. נתון זה עשוי ללמד כי רמה זו הינה **רמה של שיווי משקל**, כלומר יתרת האשראי החריג ברמה של כ-4 מיליארד ש"ח מבטאת רמה ממוצעת של חריגות בהסכמה עם הבנק וחריגות שלא בהסכמה, עליהם מוטלת ריבית חריגה ועמלות טיפול כמפורט לעיל.³

2. חלופות אשראי

ניתוח השינויים באשראי מלמד כי נמצאו חלופות לירידה החדה בהיקף האשראי החריג בשנים האחרונות בסכום של כ-8 מיליארד ש"ח. החלופות העיקריות הן:

גידול באשראי לזמן קצוב: הנתונים בלוח 1 מלמדים כי בתקופה שבין דצמבר 2005 עד נובמבר 2009 חל גידול ניכר, בהיקף של כ-125 מיליארד ש"ח, באשראי לזמן קצוב. רוב הגידול באשראי לזמן קצוב נובע כמובן מהרחבה מוניטארית של בנק ישראל בתקופה זו ומהפעילות הכלכלית במשק, אולם ניתן לייחס חלק מהגידול להמרה של אשראי חריג להלוואות בנקאיות. ניתן להניח כי הלקוחות (משקי בית ועסקים) המירו את האשראי החריג, הנושא ריבית גבוהה, בהלוואות בנקאיות לטווחי זמן שונים, הנושאות ריבית נמוכה יותר. ניתן לומר כי המרת אשראי חריג בהלוואה בנקאית היא למעשה תוצאה מוצלחת של הוראה 325, שכן כך משקי בית ועסקים משלמים פחות עבור האשראי.

גידול באשראי הניתן על-ידי חברות כרטיסי אשראי: בארבע השנים האחרונות חל גידול חד בהיקפי האשראי אשר שלושת חברות כרטיסי האשראי, המצויות בבעלות הבנקים, מספקות באופן עצמאי (אשראי שלא באחריות או ערבות של הבנקים). לפי ניתוח של יחידת המחקר של המפקח על הבנקים, לקוחות אשר הבנקים הקטינו להם את האשראי בחשבונות העו"ש בעקבות הוראה 325, מצאו באשראי של חברות כרטיסי האשראי מוצר תחליפי ל"אוברדרפט".⁴ לוח 2 להלן מפרט את הגידול באשראי העצמאי של חברות כרטיסי האשראי בשנים האחרונות.

לוח 2 – אשראי של חברות כרטיסי האשראי (במיליארדי ש"ח, מחירים שוטפים)⁵

² בנק ישראל, המפקח על הבנקים, יחידת המחקר, מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2006, פרק א' - ההתפתחויות בפעילות המערכת הבנקאית בישראל, תיבה א'1 – מסגרות האשראי בחשבונות העו"ש וחח"ד.

³ עודדה פרץ, סגנית המפקח על הבנקים, בנק ישראל, מכתב, 11 בינואר 2010.

⁴ בנק ישראל, המפקח על הבנקים, יחידת המחקר, מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2007, פרק א' - ההתפתחויות בפעילות המערכת הבנקאית בישראל, סעיף ב - פעילות הקבוצות הבנקאיות בתחום כרטיסי האשראי.

⁵ בנק ישראל, יתרות האשראי במשק, לוח 1: יתרות החוב של הלווים במשק (האשראי מנקודת ראות הלווים), 23 בדצמבר 2009, באתר האינטרנט: www.bankisrael.gov.il/data/p71.htm, כניסה בתאריך: 11 בינואר 2010.

סך-הכול	מגזר עסקי	משקי בית	חודש / יעד אשראי
2.8	0.3	2.5	דצמבר 2005
3.1	0.3	2.8	יוני 2006
6.4	0.9	5.5	דצמבר 2008
7.8	1.1	6.7	אוקטובר 2009
5.0	0.8	4.2	שינוי במיליארדי ש"ח
174.1%	268.4%	162.9%	שינוי מצטבר ב-%

מהנתונים בלוח עולה כי היקף האשראי של חברות כרטיסי האשראי עלה מכ-2.8 מיליארד ש"ח בחודש דצמבר 2005 לכ-7.8 מיליארד ש"ח בחודש אוקטובר 2009 – גידול חד בהיקף של כ-5 מיליארד ש"ח או בשיעור מצטבר של כ-174%. רוב האשראי של חברות כרטיסי האשראי ניתן למשקי בית.

כמו כן, יש להניח כי חלק מהלקוחות (משקי בית ועסקים) אשר האשראי החריג שלהם הוקטן, פנו לקבלת אשראי גם לשוק האפור בריבית גבוהה באופן משמעותי מהריבית באשראי הבנקאי המוסדר. ישנו קושי לאמוד את היקפו של האשראי בשוק האפור.⁶

3. ניתוח השינוי

בדיקת מחירי האשראי המוסדר ביחס למחירי שתי החלופות מעלה כי הלקוחות שילמו מחיר נמוך יותר במעבר להלוואות בנקאיות, ומחיר גבוה יותר במעבר לאשראי של חברות כרטיסי האשראי. בלוח 3 להלן מובאים שיעורי ריבית ממוצעים במשק בסוגי האשראי השונים.

לוח 3 – שיעורי ריבית ממוצעים במשק (באחוזים, סוף תקופה)⁷

סוג אשראי	דצמבר 2008	ספטמבר 2009	הפרש
אשראי זמן קצוב	5.26%	3.72%	-1.54%
אשראי מוסדר בחשבון העו"ש	8.88%	7.92%	-0.96%
כרטיסי אשראי ⁸	11.55%	10.80%	-0.75%
הלוואות שוק אפור ⁹	12.92%	9.43%	-3.49%
ריבית בנק ישראל	2.50%	0.75%	-1.75%

מהנתונים בלוח עולה כי מעבר מאשראי בחשבון העו"ש לאשראי בזמן קצוב (הלוואות בנקאיות) הביא להפחתה של 3.6% עד 4.2% בשיעור הריבית. לעומת זאת, מעבר מאשראי במסגרת חשבון העו"ש לאשראי של חברות כרטיסי האשראי הביא לעלייה בשיעור של כ-2.7% עד 2.9% בשיעור הריבית.

⁶ ראו בהרחבה: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, הלוואות חוץ-בנקאיות – הסדרה ואמצעי פיקוח, אליעזר שוורץ, פברואר 2007, www.knesset.gov.il/committees/heb/material/data/H19-06-2007_9-08-55_mmm.doc

⁷ בנק ישראל, העלויות והמרווחים במגזר השקלי הלא צמוד (11/09) והריבית הממוצעת המשמשת כבסיס לריבית (10/09) ההלוואות החוץ-בנקאיות, באתר האינטרנט: www.bankisrael.gov.il/press/heb/100105/100105a.htm; כניסה: 7 בינואר 2010.

⁸ שקלול שיעורי ריבית של חברות כרטיסי אשראי, הדוחות הכספיים של החברות לשנת 2008 ולרבעון השלישי של 2009.

⁹ על-פי חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993 ("שוק אפור"), העלות המרבית הכוללת של האשראי בהלוואות מסוג זה נקבעת על-ידי בנק ישראל והיא פי שניים ורבע מהעלות הכוללת הממוצעת לאשראי לא צמוד. יש לציין כי אין אכיפה של הריבית המרבית בשוק האפור ובפועל הריבית גבוהה יותר (ראו הערה 6).

הריבית של האשראי החרוג שלא בהסכמה (ראו לעיל סעיף 1) גבוהה משמעותית מהריבית על האשראי המוסדר. לפי נתונים שנמסרו על-ידי בנק ישראל, הריבית על האשראי החרוג מגיעה לכ-17%. לדברי איגוד הבנקים, במקרים של חריגה ללא הסכם מדובר למעשה בהליכים של הוצאה לפועל, ועל-כן הריבית גבוהה יחסית ומביאה לידי ביטוי את סיכון האשראי וההוצאות הנגרמות לבנק.¹⁰

כמו כן, מהנתונים עולה כי בעוד שבתקופה דצמבר 2008 ועד ספטמבר 2009 הריבית של בנק ישראל ירדה בשיעור של 1.75%, הרי הריבית על האשראי של חברות כרטיסי האשראי ירדה רק ב-0.75%, והריבית של האשראי המוסדר בחשבונות העו"ד ירדה רק בשיעור של 0.96%.

לעיתים הלקוחות אינם מודעים לאופי ולמחיר האשראי ה"מתגלגל" הניתן על-ידי חברות כרטיסי האשראי.¹¹ ב-22 בדצמבר 2009 פרסם המפקח על הבנקים הודעה בדבר טיפולו בתלונות של לקוחות כרטיסי אשראי מתגלגל. בעיקר, בנוגע למודעות של הלקוחות לאופי הכרטיס (המאפשר מתן מסגרת אשראי חדשה, ולא כרטיס חיוב רגיל) ולגובה הריבית. המפקח הורה לחברת ויזה כ.א.ל. להחזיר ללקוחותיה חלק מתשלומי הריבית שנגבו.¹²

לסיכום, הוראה 325 שנועדה להסדיר את השימוש הנרחב באשראי בחשבונות העו"ש, לעיתים בריבית גבוהה, אכן הביאה לירידה חדה בהיקפי האשראי החרוג. כיום ללקוח יש מסגרת ברורה בחשבונו, הוא מחויב לנהל את החלטותיו בצורה יותר מושכלת ועל פי כושר החזר שלו. יחד עם זאת, ניתן לשאול באם כתוצאה מיישום הוראה 325 והפקת לקחים יש צורך ב:

- פיקוח על שיעור הריבית על אשראי חריג לא מוסכם הנגבה על-ידי הבנקים ;
- החמרת הפיקוח על השימוש באשראי "מתגלגל" הניתן על-ידי חברות כרטיסי אשראי, לרבות אופי האשראי וגובה הריבית.

---

¹⁰ טיבי רבינוביץ, מנהל קשרי חוץ, איגוד הבנקים, שיחה, 7 בינואר 2010.

¹¹ **כרטיסי "מתגלגל" (revolving credit):** הלקוח בוחר בסכום חודשי שהוא רוצה להיות מחויב בו, בתאריך הפירעון החודשי פורע הלקוח חלק מהחוב ויתרת חובו נדחית לחודש הבא וצוברת ריבית. הלקוח מקבל מסגרת אשראי נפרדת ללא תלות בחשבון הבנק.

¹² בנק ישראל, המפקח על הבנקים, כרטיס אשראי מתגלגל ודרישות הפיקוח על הבנקים מחברת ויזה כ.א.ל., 22 בדצמבר 2009, באתר האינטרנט: www.bankisrael.gov.il/press/heb/091222/091222d.htm, כניסה בתאריך: 11 בינואר 2010.

